

- שם המחקר: הערכת התרומה והאפקטיביות של המחקר בתמיכת קרן שלם
- שנה : 2018
- סוג מחקר : מחקר הערכה
- מס' קטלוגי : 232
- שמות החוקרים: "מכלול", יחידת הערכה ומחקר קרן שלם.
- רשות המחקר: קרן שלם.

תקציר מנהלים

מחקר זה נערך על ידי יחידת מכלול – מחקר והערכה, קרן שלם.

תמצית

קרן שלם ביקשה ללמוד על מידת התרומה, האימפקט ו/או האפקטיביות של השקעתה של הקרן במחקר לאורך שנים ושל המחקרים בהם היא תמכה בתחום מש"ה. לשם כך, נערך מיפוי של המחקרים שהובאו לדיון בפני וועדת המחקר של קרן שלם במהלך השנים, בהיבטים שונים כגון: תכנים ונושאים, תקציב, חוקרים, כמות האזכורים של המחקרים בתמיכתה ועוד. כמו כן, נערכו ראיונות עם מומחים ובעלי עניין כדי לקבל תמונה על תפישותיהם לגבי תרומת המחקרים האלו וכן לגבי תפיסת עצם התמיכה במחקר כאחד מתפקידיה של הקרן. בעקבות עבודת המחקר נערך מפגש חשיבה מקצועי עם שותפים לדרך לדיון במספר שאלות שהקרן סימנה לקראת תיקוף ועדכון מדיניותה בנושא התמיכה במחקר.

שיטת המחקר

מחקר הערכה שעסק בסוגיה זאת החל בשנת 2014 ובוצע בשני שלבים:

- א. בשלב הראשון נערך מיפוי מחקרים שהובאו לדיון בפני וועדת המחקר של קרן שלם במהלך כל שנות תמיכתה במחקר: המחקרים שנתמכו אופיינו בהיבטים שונים, נבחנו מגמות דגשים וסדרי עדיפויות, זוהו תכנים ונושאי מחקר בולטים, וכן מופו מוסדות, חוקרים, ותחומי דעת שזכו לתמיכה. כמו כן סוכמו נתונים אודות היקפי התמיכה במחקר של הקרן. במקביל, נערכה בחינת אזכורים, כמות הפרסומים הציטוטים וטיב המקורות, של המחקרים (למעט תזות) כאינדיקציה לתרומה לגוף הידע התיאורטי (הושלם בספטמבר 2014).
  - ב. בשלב השני נאסף מידע - תפיסות ועמדות - של מומחים ובעלי עניין לגבי תרומתם של המחקרים בהם תמכה הקרן והאפקטיביות שלהם וכן לגבי תפיסת עצם התמיכה במחקר כאחד מתפקידיה של הקרן (הושלם בינואר 2017).
- בעקבות המחקר, על שני חלקיו, קרן שלם גיבשה מספר שאלות לדיון, למפגש חשיבה מקצועי עם "שותפים לדרך", במסגרת תיקוף ועדכון מדיניותה בנושא התמיכה במחקר כאחד מתפקידיה.

ממצאים עיקריים ודיון

להלן ממצאים עיקריים המבוססים על מיפוי המחקרים (שלב א):

ג. בין השנים 1997-2014 הוגשו לקרן שלם 253 בקשות למענקי תמיכה במחקר;

ד. מתוך 65% אושרו (N=165) זכו למענק וכרבע נדחו (היתר בוטלו ביוזמת המגיש או נמצאות בבחינת הקרן). הסיבה העיקרית לדחיית בקשות היא איכות ההצעה שהוגשה לקרן;

ה. קרוב למחצית מהבקשות שאושרו הן למענקים במסגרת תואר שני, 37% - למחקרים, ו- 11% - לעבודות במסגרת דוקטורט;

ו. הנושאים הפופולריים ביותר בהם עוסקים המחקרים הם: שילוב בקהילה, מטפלים וצוות, ילדים, מתבגרים, עמדות ותפיסות חברתיות (מבוסס על 132 מחקרים שתוייגו לפי תחום תוכן).

ז. האוניברסיטאות הן הבולטות מבין המוסדות הפונים לקרן שלם (פניותיהן מהוות 77% מכלל הפניות), ובראשן אוניברסיטת חיפה.

ח. בבחינת תחומי ההתמחות של החוקרים שהגישו בקשות למענקים לקרן, כמכלול, הדיסציפלינות הבולטות הן עבודה סוציאלית וחינוך.

ט. לאורך השנים אושר סך תקציב למחקר על-סך 5,476,449 ₪ (עלות מאושרת). ממוצע העלות המוגשת לבקשה אשר אושרה עומד על 35,597 ₪ (נציין כי העלות המוגשת המקובלת למחקר במסגרת תואר שני היא 7,000 ₪ ובמסגרת תואר שלישי - 10,000 ₪)

י. לאורך שנים ניכרת מגמת עליה בהיקף הפניות לקרן לבקשת מענקי תמיכה למחקר, ובמקביל עלייה בהיקף הדחייה של בקשות למענקים. כמו כן, ניכרת עליה בתקציב הקרן המופנה לתחום המחקר בסך הכל וכן בתקציב הממוצע לבקשה.

יא. מתוך 64 מחקרים בתמיכת הקרן שנסקרו (ללא תיזות) נמצא כי 23 זכו לציטוטים אקדמיים, ובמקביל, 46 מחקרים - זכו לאזכורים לא אקדמיים.

להלן הרעיונות המרכזיים שעלו בראיונות של 23 איש (שלב ב').

א. היה קונצנזוס בין המראיינים בדבר חשיבות קידום המחקר בתחום מש"ה, מהטעמים הבאים:

✓ עצם העיסוק במחקר שם את המש"ה במרכז ותורם ללגיטימציה ולהכרה כמו גם להיכרות עם המש"ה בציבור;

✓ ראוי לעסוק במחקר ולחקור את תחום המש"ה אקדמית ככל תחום מקצועי-חברתי אחר;

✓ המחקר בתחום מאפשר להשפיע על המדיניות ולקבל החלטות מבוססות נתונים. למדיניות, בתורה, קשר הדוק למתרחש בשטח;

✓ המחקר בתחום מקדם דיאלוג עם השטח ולמידה הדדית: מחד, מספק מידע מחקרי שמאפשר להתאים את המענים למאפיינים ולצרכים של האוכלוסייה. מצד שני, מאפשר להבין את ההשלכות של המענים והשירותים הניתנים לה;

✓ העיסוק במחקר ומימונו יכולים להוות גורם משיכה של אנשי מקצוע לעסוק בתחום זה.

ב. כצפוי, קרן שלם מזהה במיוחד עם העיסוק בתחום פיתוח תשתיות פיזיות ועם תחום השתלמויות וקורסים.

למרות זאת, רוב "מראייני העומק" הכירו את עיסוקה בתחום המחקר. תפקידה זה, של הקרן, פחות מוכר במעגלים רחבים יותר: בקרב עובדי הרשויות, הורים כמייצגי המשפחות וכן גורמי מקצועות הבריאות (שאינם בקשר תדיר איתה).

ג. באופן כללי, הרושם הוא שהעיסוק במחקר כמו גם תמיכתה של הקרן בתחום חשובים מאוד ויש להשאיר את התקציב המוקדש לכך או להגדיל אותו בהתאם לצרכים בתחום זה וכן לאיזונים הרצויים מול תחומים אחרים.

- ד. קרן שלם היא לא הגורם הבלעדי המזוהה עם קידום מחקר בתחום מש"ה; חלק מהמרוויינים הקשורים למשרד הרווחה ציינו כי מענה בתחום (בהתאם לצרכים ולדרישות שלהם) ניתן מאגף המחקר. יתרונויה של הקרן, בהקשר זה, הם ביעודיותה לתחום המש"ה וכן בתקציביה.
- ה. באופן כללי, רוב המרוויינים הסכימו כי לקרן שלם יש מקום מרכזי בקידום המחקר בתחום המש"ה בישראל. עם זאת, שלוש טענות מרכזיות עלו כנגד היותה של הקרן מובילת מחקר (אלא גוף תומך מחקר וחוקרים בתחום בלבד): היא אינה מפתחת ידע בעצמה, אינה מקפידה מספיק על טיבו האקדמי ואף אינה מכתיבה את סדר היום המחקרי אלא נענית לרצונות החוקרים. לצד זאת, הקרן נתפסת כ"מרכז ידע" שכן היא משקיעה בנייהול ידע ובאיגום הידע. שני מאפיינים מחזקים את מעמדה זה: היא ייעודית לתחום המש"ה ובעלת תקציבים שמאפשרים לה לפעול. גיבוש מרכז הידע תורם למיצובה של הקרן שמרכזית בתחום ומייצר שני תפקידים נוספים/נלווים: ראשית, הקרן נתפסת כגורם "מתכלל" שיכול לגשר (בעזרת הידע שצברה) בין השטח, גופי ידע אחרים וקובעי המדיניות. שנית, הקרן נתפסת כבעלת ידע עשיר שיכול לסייע לה בקידום תפקידיה האחרים.
- ו. אחת הביקורות שעלו היא שיש מקום להדק יותר את הממשק בין העיסוק המחקרי בתחום (במימון הקרן) לבין המתרחש בשטח מחד, ולבין צרכי המשרד ומובילי התחום מאידך. התפקיד המרכזי שהוזכר בהקשר זה, במיוחד מקרב מרווייני השטח הוא ליווי ומתן מענה מחקרי לשטח וכן מעורבות ביישום ממצאי המחקרים לטובת אוכלוסיית המש"ה. מרוויינים מקרב חברי הנהלה ויושבי ראש ועדות המחקר וכן מהרשויות ביקשו למקד את המענה המחקרי לצרכים ולדגשים שהם יתנו לאור תפיסתם לגבי הסוגיות המרכזיות בתחום. תפקיד מקביל, פחות משמעותי הוא סיוע לחוקרים ולאקדמיה בחיבור לשטח, מושאי המחקר.
- ז. לשאלת מעורבות קרן שלם ביישום ממצאי המחקרים, הרוב ציינו כי אך טבעי שתהיה מעורבת, בין אם בעצמה או באמצעות מימון ייעודי. תפיסה זאת רווחת במיוחד בקבוצת השטח, אך גם בקרב מרוויינים אחרים, שרואים את חשיבותו של המחקר ותרומו בעיקר ביכולת לטייב את עבודת השטח ולעזור לקובעי המדיניות לקבל החלטות מבוססות נתונים.
- ח. עם זאת, היו אחרים שציינו כי ההחלטה לגבי המעורבות ביישום צריכה לנבוע מהסמכויות שהוקנו לקרן עפ"י חוק או מתכולת התפקיד המוגדרת. היו אף שהביעו חשש שמעורבות ביישום תצור עומס נוסף על הקרן. אחד המרוויינים הציע שהקרן תסתפק בהבאת ממצאי המחקרים לידיעת הגורמים הרלוונטיים במשרד הרווחה ושהם אלו אשר יחליטו האם וכיצד לפעול ליישומם.
- ט. באשר למדדי הצלחה אפשריים לקרן שלם כארגון - שיעידו על הצלחתה בתחום התמיכה במחקר ויסייעו לה להחליט האם להמשיך לתמוך באפיק זה - נראה כי יש בהם הד לטענות בדבר חשיבות המחקר בתחום ככלל ובחלקם אף הד לתפיסת תפקידי הקרן (בפועל או בפרוטנציה). המדדים שהוזכרו ע"י המרוויינים כוללים: כמות הידע בתחום (תוך הקפדה על איכותו), כמדד המשקף את תפקידה של הקרן בקידום פיתוח ידע מקצועי בתחום עיסוקה; רמת התהודה של המחקרים והחשיפה של קהל יעד לידע המצטבר; שיפור במיצובו של תחום המש"ה, ובמסגרת זאת משיכת כוח אדם איכותי לעסוק בתחום; ולבסוף השפעה – הלכה למעשה – על התנהלות השטח מחד ועל המדיניות (תפיסות והחלטות של קובעי המדיניות) מאידך שבתורן מנווטות את כיווני המענה והשירותים שנותן השטח.

- י. לדברי המרואיינים הידע המצטבר ממחקרים מוגש כיום באמצעות מאגר הידע באתר הקרן או בחוברות הכוללות תקצירי מאמרים. היתרון במאגר הוא בזמינות וב"דידיות". הבעיה, בשני האמצעים, היא הדרישה מהקורא הפוטנציאלי לדעת שהידע נמצא שם ולהפגין אקטיביות בחיפוש.
- כל המרואיינים המליצו לנקוט באמצעים אחרים, אקטיביים יותר באופיים; ההמלצות העיקריות הן: קיום כנסים וימי עיון מבוססים ממצאי מחקר; שילוב ממצאי מחקרים עדכניים במסגרת ההכשרות וההשתלמויות של הקרן; ו"דחיפה" של עיקרי ממצאי מחקרים רלוונטיים (בגרסה מותאמת) למקבלי החלטות/ בפורומים רלוונטיים.
- יא. הרושם הכללי הוא שקהל היעד לממצאי המחקרים רחב ומגוון, החל מאלו שנוגעים בעיסוקם השוטף באוכלוסיית המש"ה וכלה בכלל אוכלוסיית מדינת ישראל (היו שהמליצו לצור גרסאות מותאמות לקהלי יעד שונים).
- יב. מדד הצלחה מרכזי למחקרים, שיכול להעיד על האימפקט / האפקטיביות של מחקר בעיני המרואיינים הוא מידת היישומיות של המחקר. לרוב המרואיינים מיקדו את היישומיות בהיבט של הפקת תובנות מחקריות שיתורגמו לפרקטיקות בשטח אך גם בהקשר לתובנות שיסייעו לעיצוב המדיניות וישפיעו, בתורן, על ההחלטות לגבי תכנון שירותים ופיתוחים עתידיים. מידת היישומיות כמדד מרכזי להצלחת המחקר עולה בקנה אחד עם תפיסת תפקידה של קרן שלם כמי שצריכה להיות מכוונת לשטח.
- המדד המתמקד בהגדלת הידע התיאורטי ותרומה לגוף הידע נתפס כחשוב מאוד בקרב רוב המרואיינים מקבוצת האקדמיה, אך פחות בקרב מרואיינים אחרים.
- יג. הדעה הרווחת הייתה כי קרן שלם צריכה לקבוע סדרי עדיפויות וקריטריונים לתמיכה במחקרים (בהינתן שסך התקציב מוגבל). הרוב ציינו כי אלו צריכים להיקבע בהתאם לאג'נדה של הקרן. שני מרואיינים הקשורים למשרד הרווחה חשבו שעליו לקבוע את סדרי העדיפויות ושהקרן תממש אותן. לבסוף בודדים הציעו לשמור על גבולות גמישים יותר בהחלטה על אופן הקצאת מענקי המחקר.
- שני קריטריונים ספציפיים שבלטו לצורך תעדוף בין בקשות הם נושא המחקר (ובמיוחד הרלוונטיות שלו לאג'נדה של הקרן והחדשנות שבו), ומידת ההתכנות היישומית של המחקר. בודדים הזכירו גם את האיכות המחקרית כקריטריון חשוב לתעדוף.
- יד. ייזום נושאי מחקר (באמצעות קול קורא למשל) הינו ביטוי לקביעת סדרי עדיפויות לתמיכה במחקר בהיבט הנושאי. רוב המרואיינים תמכו בקידום יוזמה כזאת מצד קרן שלם מהטעמים הבאים: כהזדמנות עבור הקרן להגדיר אג'נדה בתחום המחקרי ולשקף אותה וכך אף לסייע במיצוב הקרן בתחום; כדי להתאים את נושאי המחקר לצרכי המשרד מחד והשטח מאידך, כך שישפיעו גיבוש המדיניות ועל הפרקטיקה; מתוקף תפקידה כמומחה / "מרכז ידע" הקרן נתפסת כמי שיכולה לחדד את הצורך המחקרי ולהכווין מחקר נוסף בהתאם. מרואיינים מקבוצת האקדמיה בעיקר (אך לא רק) נרתעו מהכוונת המחקר ("קול קורא") בשם חופש המחקר והמגוון, וההזדמנות לצור פריצות דרך דווקא מן המחקר האקדמי ולא מה"מוזמן".
- יז. רוב המרואיינים לא ידעו לציין שמות מחקרים אשר נתמכו על ידי קרן שלם. חלקם ציינו במפורש כי אינם מכירים מחקרים בתחום. אחרים ציינו כי הם מכירים מחקרים בתחום אך לא ידעו להעיד האם הם נעשו בתמיכת הקרן. אלו שהזכירו שמות מחקרים היו במיוחד מקרב מרואייני השטח שהשתמשו בהם לצורך למידה או גיבוש נייר עמדה בסוגיה שבה עסקו ומשיבים מהאקדמיה/ מוסדות מכשירים או מארגונים אחרים

שבתפקידים קרובים לעיסוק המחקרי – לאור הכרות אישית עם המחקר / החוקר, או הכרות עם המאמר במסגרת העבודה השוטפת.

מסקנות והמלצות להמשך

בעקבות ממצאי המחקר הקרן הגדירה מספר שאלות שהעסיקו אותה כחלק מתיקוף ועדכון מדיניותה בנושא, שעוסקות במהות, ו/או באופן היישום. התקיים מפגש מקצועי להצגת ממצאי המחקר ושיתוף בחשיבה. אלו המסקנות וההמלצות המרכזיות שעלו במפגש:

- א. מומלץ לקרן שלם לחדד את המטרה שלשמה הוקמה קרן המחקרים - בין תרומה לידע לבין השפעה (על השדה ועל הפרקטיקות בשטח); בהתאם, לעדכן את מטרות הקרן ולתקשר אותן.
- ב. אך המטרה היא פיתוח ידע - אזי התהליכים הקיימים כיום הינם טובים דיים. אך בעוד שנוצר ידע בזכות המימון מטעם הקרן, הרי שהוא לא עונה מספיק טוב לצרכי השטח וייתכן שלכן הוא לא מספיק מעניין ומוטמע שם (ולפיכך לוקה בחסר ביכולתו להשפיע).
- ג. קרן שלם - כמי שמקושרת לרשויות, לשטח, לאנשים עם מוגבלויות, ולמשרד – נתפסת דווקא ככזאת אשר יכולה לכנס את הגורמים הרלוונטיים לשלב היישום ולהניע אותו (וכך להגדיל את האימפקט).
- ד. כדי להגדיל את ההשפעה על השטח מומלץ לייצר מעורבות ועניין בתוצר: לשתף את נציגי השטח (רשויות וכן מסגרות) וקובעי המדיניות כבר בשלב קביעת נושאי המחקר וכן לקדם אג'נדה מוצהרת שתקבע עם השותפים (במסגרת "קול קורא" לנושאי מחקר משמעותיים; עלתה אף מתכונת פעולה אפשרית לכך). זאת, לצד שמירה על חופש המחקר ופתיחות שתניב אולי מחקרים "מסוג אחר" (המינון יקבע ע"י הקרן, עם העדפה ליותר קולות קוראים).
- ה. שני הקריטריונים משמעותיים לבחירת המחקרים צריכים להיות חדשנות וישימות. עוד הומלץ לעודד שיתופי פעולה בין מספר מוסדות אקדמיים ואולי אף קשרים בינלאומיים, לטובת חשיפת הידע.
- ו. נראה שכיום קיימת בעיה בהנגשת ממצאי המחקרים (שגם משליכה על אימפקט לא מספיק): מאגר הידע, כקונספט, משמעותי, אך בפועל המחקרים עצמם לא מוכרים מספיק. הומלץ להנגיש את הממצאים באופן שונה לקהלי יעד שונים ואף לתכלל ממצאים כדי לקדם מודעות והבנת עומק של סוגיה רלוונטית לשטח. בתכלול, לקרן תפקיד חשוב כ"מתווך" בהנגשה (ובעבוד). עלתה אף הצעה לשינוי מבני של הקרן – מחלוקה לפי תחומי פעילות לחלוקה לפי ציר נושאי - שיכול לתמוך בכך.
- ז. כמו כן, עלתה המלצה לבחון באילו מקרים קיימים פערי ידע בלבד בשטח, עליהם ניתן לגשר באמצעות הנגשה של ידע שכבר קיים באקדמיה באילו מקרים יש חוסר ידע שאמנם דורש פיתוח ומחקר ייעודי.
- ח. עלה כי אחד הקשיים של השטח בחשיפה ובהעמקה בממצאי המחקר היא פניות, זמן וגם לבעיה זאת הוצעו מספר פתרונות קונקרטיים.
- ט. לסוגיית האיכות האקדמית של המחקרים, הממצא בדבר הספק שהטילו חלק מהמרוויינים בטיבם הפתיע את הפורום. בכל מקרה, הישימות חשובה מרמת העמידה בקריטריונים אקדמיים אך הוצעו מספר מנגנונים קונקרטיים שיכולים לתרום להקפדה על האיכות האקדמית. הפורום אף ראה חשיבות להמשך התמיכה בעבודות תיזה ודוקטורט כדי לגדל "דור צעיר" של חוקרים בתחום המש"ה.

• [לפריט המלא](#)

• [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)

• [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)